

KURDI KRISZTINA

A zsidó nemzeti politizálás kialakulása Galíciában

Galícia, az egykor az Osztrák-Magyar Monarchia részét képező tartomány az elmúlt évtizedekben került ismét az érdeklődés előterébe. Elsősorban a németek és az osztrákok fedezték fel újra a második világháborút követően részben Lengyelországhoz, részben a Szovjetunióhoz került egykori Habsburg provinciát.

Ez az érdeklődés összefüggött azzal az általános nosztalgiahullámmal és újrafelfedezési vágygal, ami az 1980-as évek végétől az addig tiltott és elfeledett kelet-európai határ- és ütközőzónák iránt mutatkozott. Ugyanebben az időszakban kezdte el keresni gyökereit, felkutatni ősei hazáját a térségből elszármazott, elűzött etnikumok harmadik generációja, különösen igaz ez a kelet-európai zsidóságnak elsősorban az Egyesült Államokban élő leszármazottaira. Az ún. *Ostjudentum* „felfedezéséhez” nagy mértékben hozzájárult Claudio Magris 1977-ben olaszul, majd németül is megjelent könyve Joseph Rothról és a keleti zsidóságról, amely elsősorban irodalmi aspektusból mutatta be ezt az eltűnt, de a térséget rendkívül meghatározó kultúrát.¹ Újra kiadták Bruno Schulz, Karl Emil Franzos, Manes Sperber, Leopold Sacher-Masoch és Joseph Roth műveit, felidézve a stetlek misztikus világát, a csodarabbik udvarait, ezt a nyugati olvasó számára egzotikusnak tűnő világot. Mindeközben tovább éltették a „népek békés együttélésének” már az osztrák-magyar időkben kialakult mítoszt.²

Ebből a napjainkra mítosszá vált etnikai sokszínűségből tulajdonképpen három népcsoport emelkedett ki: a legnagyobb lélekszámú etnikumok, a lengyelek és ukránok mellett a zsidóság.

¹ Magris, Claudio: *Lontano da dove: Joseph Roth e la tradizione ebraico orientale*. Einaudi, Torino 1977.

² Erről a Galícia-mítoszról (*Mythos Galizien*) nyílt kiállítás 2015-ben Bécsben, a *Wien Museum*-ban. A tárlat az osztrák, lengyel, ukrán és a zsidó narratíva alapján mutatta be a tartományt.

A Holokauszt előtti Európában Galíciában élt a zsidó diaszpóra egyik legnépesebb, kulturálisan és vallásilag legszínesebb közössége. A 20. század elején, a cári Oroszországon és a hozzá tartozó Lengyel Királyságon kívül csak Magyarországon volt a galíciainál nagyobb lélekszámú zsidó lakosság. De a népességi arányokat tekintve a galíciai zsidósáág jóval meghaladta az előbbi országokét. Az 1910-es adatok szerint a tartomány összlakosságának 11 százaléka, azaz 871.895 fő volt zsidó.³

1772-ben Galícia annektálásával Ausztria a számára korábban ismeretlen jogi és szociális helyzetű, nagy lélekszámú zsidó népességgel találta magát szemben. A terület elfoglalásával gyökeresen megváltozott a Habsburg Birodalmon belül is a zsidóság aránya.

Már az első felmérésekből kiderült, hogy a zsidóság körében jelentős azoknak a száma, akik tulajdonképpen semmilyen állandó foglalkozással sem rendelkeztek és csak idényjellegű, alkalmi munkákból éltek. A statisztikák szerint a galíciai zsidók legnagyobb része kézművességgel és kisipari tevékenységgel foglalkozott. Legfőbb tevékenységük azonban a földesúri haszonbérletek irányítása volt: bérbe vették a nemesség malmait, halastavait, kocsmatartási jogát, és a majorságok terményeit a városokban értékesítették, ez által közvetítő szerepet láttak el a vidék és a városok között.

Mária Terézia és fia számos zsidóságra vonatkozó rendeletet bocsátott ki. Az uralkodónő elsősorban központosítani akarta közösségeiket (kahal), átláthatóbbá tenni működésüket, ugyanakkor számos új adót vetett ki rájuk.⁴ A legfontosabb a türelmi adó (*Toleranzgebühr*), amelynek összege teljesen megegyezett a korábbi ún. fejadóval (*Leibmaut*), de iparüzési és vagyonadót is bevezettek. Továbbá szabályozták a házasságkötést – ezzel a zsidóság létszámának gyarapodását akarták korlátozni –, az oktatást, valamint a be- és kivándorlást.⁵

³ Wasiutynski, Bohdan: *Ludnosc zydzowska w Polsce w wiekach XIX i XX*. Warsaw 1930, 90. Bukovinában ugyan magasabb volt a zsidóság aránya (12,5%), de az összlétszámuk sokkal alacsonyabb volt.

⁴ *Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae a die 11 Septembr. 1772. Initae ossessionis promulgata*. Anton Piller Leopoli, 1772–1779. 1776, I. fejezet, 76–77.

⁵ Uo. 93–95. II. József zsidóságra vonatkozó rendeletiről és törvényeiről lásd még Joseph Karniel: *Die Toleranzpolitik Kaiser Josephs II.* Bleicher Verlag. Schriftenreihe des Instituts für Deutsche Geschichte Universität. Tel Aviv. Stuttgart, 1986; Stöger, Michael: *Darstellung der gesetzlichen Verfassung der galizischer Judenschaft*, 2. Bände. Lemberg 1833.

II. József uralkodásával kezdődött el a Habsburg Birodalomban a zsidóság emancipációjának több évtizedes folyamata, korabeli szóhasználat szerint a zsidóság *polgári megjobbítása* (*Bürgerliche Verbesserung*), amely 1867-1868-ban fog realizálódni. Az uralkodó politikájának két vezérelve volt: egyrészt a fiziokrata tanoknak megfelelően az iparúzés és a kereskedelem helyett a mezőgazdaság felé akarta a zsidóságot irányítani, másrészt az oktatás és a nevelés személyiségformáló erejébe vetett hit, amelynek segítségével meg akarta szüntetni a zsidóság nyelvi és kulturális elkülönülését.

1789-ben a galíciai zsidókra is kiterjesztette a türelmi rendeletet, amely hosszú időre meghatározta a zsidóság életviszonyait. Még II. József halála utáni évtizedekben is ez maradt a galíciai zsidóság életét leginkább meghatározó jogforrás. A *Toleranzpatent* a zsidó népesség teljes egyenjogúsítását tűzte ki célul, meg akarta szüntetni társadalmi különállásukat. Az 1789-es rendelet lehetővé tette, hogy zsidókat is lehessen politikai közösségek vezetőivé, például polgármesterré választani. Ezzel szemben bevezették a galíciai zsidók katona-kötelezettségét, aminek érdekében népszámlálást rendeltek el, és ekkor tették számukra kötelezővé a névválasztást, vagyis új, német nevet kellett felvenniük korábbi héber nevük helyett.

A rendelet legfontosabb részének a nevelés és az iskoláztatás kérdéskörét tekinthetjük. Ennek értelmében minden közösségnek egy német nyelvű iskolát kellett alapítania, ahol az oktatás a nemzeti iskolák mintájára folyik, s működését az állam felügyeli. Ezt az ún. *Normalschule* rendszert Csehországban és Magyarországon is bevezették, és hosszú távon sikeresnek bizonyult: itt „nőtt fel” a 19. századi reform zsidóság. Galíciában azonban hatalmas ellenállásba ütközött ez az elképzelés a vidéket uraló haszidok tiltakozása miatt. Itt a zsidó felvilágosodás, a Haszkala csak néhány városban – Brodyban, Lembergben és Tarnopolban – tudott gyökeret eresztetni. A 19. század elején még olyan, az európai zsidó felvilágosodás szempontjából is kiemelkedő képviselői voltak, mint Nachman Krochmal (1785-1840), Solomon Rapoport (1790-1867) vagy Joseph Perl (1773-1839), de a század második felére a haszidok kerültek többségbe, és ettől kezdve uralták a galíciai stetleket. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy a Haszkalát követő reform zsidóság nem tűnt el teljesen a tartományból, s a maszkilok harmadik generációjának fontos szerepe lesz majd a 19. század utolsó évtizedeiben kialakult szekuláris zsidó politikában.

II. József galíciai zsidóságra vonatkozó politikája sok szempontból kudarcnak tekinthető. A császár legfőbb célját, hogy a galíciai zsidóság ne vándorol-

jon ki a tartományból a birodalom más részeibe, nem érte el. Ennek oka a zsidóságot sújtó sokféle adófajta és a katonai besorozásuk volt. Egyre többen hagyták el Galíciát, elsősorban Magyarország észak-keleti megyéibe, Bukovinába, majd a 19. század második felétől Bécsbe és az Egyesült Államokba vándoroltak ki. Mivel a galíciai zsidók többsége az új hazájában is görcsösen ragaszkodott hagyományaihoz, viselkedési és öltözködési szokásaihoz, idővel a modern kori antiszemitizmus céltábláivá váltak. A magyar köztudatba is bevándorlásuk révén kerültek be, ami azonban rövidebb ideig tartott, mint a korabeli antiszemita közbeszéd terjesztette.⁶

II. József politikáját utódjai nem folytatták, a zsidóság egyenjogúsításának, emancipációjának ügye elakadt. A német nyelvű állami iskolák bezártak, a korábbi korlátozások többsége visszatért a napi gyakorlatba, a katonai szolgálatot pedig egy időre eltörölték.

Az 1848-as „népek tavasza” a galíciai zsidóság életében is fordulatot hozott. Az 1849. márciusi alkotmány garantálta a zsidóság számára is a jogegyenlőséget, könnyítette adóterheiket, de a forradalmak bukása után mindez újból semmissé vált. A jobbágyság felszámolása azonban Galícia lakosai számára is a társadalmi és gazdasági viszonyok lassú változását hozta el.

A galíciai zsidóságot 1868-ban polgárjogokkal ruházták fel, ami azt jelentette, hogy a birodalom többi részéhez hasonlóan csak egyénként és nem közösségként emancipálták őket. Ettől kezdve vallási felekezetként tartották számon őket. Ennek ellenére az Osztrák-Magyar Monarchia más részeivel szemben Galíciában a zsidóság aktív nemzeti politizálásba kezdett. A zsidó nemzeti gondolat mindkét irányzata, a cionizmus és a diaszpóra nacionalizmus – más néven kulturális autonomizmus – is élénk visszhangra talált. Ehhez járult még a szekuláris zsidó kultúra felvirágzása, amely a jiddis nyelvű irodalmat, sajtót, zenét és színházat jelentette.

Az aktív zsidó nemzeti politika a lengyel és ukrán nemzeti mozgalmak megerősödésével függött össze. Galíciában tulajdonképpen nem volt uralkodó nemzet, az osztrák tisztviselők csak jelentéktelen számban képviseltették magukat a tartományban. Az ukránok és a lengyelek létszáma nagyjából meg egyezett, és egyiküknek sem volt „anyaországa”. Így tehát a galíciai zsidóság számára nem volt egy markáns asszimilációs irány, mint például Magyarorszá-

⁶ A galíciai zsidóság magyarországi bevándorlásához a két legfontosabb tanulmány: Walter Pietsch: A zsidók bevándorlása Galíciából és a magyarországi zsidóság. *Valóság*, 1988/11., 46–58.; Varga László: Zsidó bevándorlás Magyarországon. *Századok*, 1992/1., 59–79.

gon. 1870-től a tartomány széleskörű autonómiát kapott és a lengyel nemesség került vezető szerepbe. Mivel a zsidóságot nem ismerték el önálló nemzetiségnek és nyelvüket, a jiddist is csak „zsargonnak” tekintették, így a parlamenti és az önkormányzati választásoknál a lengyelek közé számították őket.

A galíciai zsidóság politikai szerepvállalása az 1873-as választásokon kezdődött, ahol az öt évvel korábban megalakult *Somer Israel* (Izrael örei) választási szövetséget kötött az ukrán jelöltekkel. A pártot az emancipációs törvény utáni lelkesedés hozta létre, tagjai elsősorban lemergi közép- és felső-középosztályból kerültek ki, akik a német kultúrában szocializálódtak, abszolút lojálisak voltak az uralkodóhoz és a kormányzathoz, tulajdonképpen birodalmi patriotizmust hirdettek. Pártjuk életre hívásában szerepet játszott az erősödő lengyel nacionalizmustól való félelem, ezért is kötöttek szövetséget a tőlük kulturálisan meglehetősen távol álló ukránokkal, melynek eredményeként négy képviselőjük bejutott a Reichsrath-ba. Az alapítással egy időben saját folyóiratot is indítottak (*Der Israelit*), amely a kéthavonta jelent meg.

1880 és 1892 között létezett egy lengyel irányultságú pártformáció is, az *Agudas Akim* (Testvérek Szövetsége). Tagjaik és szimpatizánsaik hasonlóan a *Somer Israel*hez elsősorban lemergi felvilágosult zsidó értelmiségiekből kerültek ki, de velük ellentétben ők a lengyel asszimilációs irányt választották. Ennek oka, hogy 1870-től a tartomány lengyel irányítás alá került, a német orientáció, amit a *Somer* képviselt, tarthatatlanná vált, ami megpecsételi majd a sorsukat. Az *Agudas* havi rendszerességgel kiadott lengyel nyelvű lapja, az *Ojczyzna* (Haza) címet viselte és héber nyelvű melléklettel jelent meg. Elutasították a jiddis nyelv használatát és célul tűzték ki lengyel néppel való nyelvi és kulturális egyesülést.

Az 1880-as években Galíciában is felerősödött az antiszemitizmus, amit elsősorban a katolikus egyház és a lengyel nacionalisták gerjesztettek. 1882-ben egy vérvád-per is lezajlott, amelyben a vádlottakat első fokon halálra ítélték, majd végül 1886-ban felmentették. Ezek a történések az *Agudas Akim* tagságát elbizonytalanították, sőt csalódásuk miatt sokan közülük éppen az ellenkező oldalon kötöttek ki: az egykor szenvedélyes lengyelbarát Alfred Nossig⁷ az első galíciai cionista szervezet, a *Mikra Kodes* egyik alapítója lesz, Ignacy Zisser pedig a zsidó szocializmusban talál új politikai ott-

⁷ Alfred Nossig életéről, identitáskeresésének állomásairól Ezra Mendelsohn írt kitűnő tanulmányt: *From Assimilation to Zionism in Lvov: The Case of Alfred Nossig. The Slavonic and East European Review*, Vol. 49, No. 117, 1971. pp. 521–534.

honra. Az Ojczyzna 1892-ben megszűnt, búcsúzó lapszámukban még azt írták, hogy hisznek a lengyel néppel való együttműködésben.

A zsidóság történetében először Galíciában szerveződtek az ortodoxok is pártba. A *Machsike Hadas* (A Hit Őrei) – amely Bukovinában is tevékenykedett – 1878-ban alakult meg. Tulajdonképpen a Somer Israel-lel szemben jött létre, akik rabbiképzőt szándékoztak nyitni Lembergben és a hitközségi szabályzatot is módosítani akarták. A belzi haszidok rebbéje, Josua Rokeach volt a szellemi vezetőjük, a szervezet elnöke pedig a krakkói Simon Sofer (1820–1883), a híres pozsonyi rabbi, Chatam Sofer egyik fia volt.

A *Machsike Hadas* az 1879-es választásokon lépett a politika színpadára: négy jelöltet is indítottak és sikerrel jártak, Sofer bekerült a parlamentbe. A modern politika eszköztárát is felhasználták, plakátokat függesztettek ki, szórólapokon terjesztették nézeteiket, kampánygyűléseket tartottak a zsinagógákban. 1883-ban már 40 ezer regisztrált tagjuk volt Galíciában.

1882-ben az osztrák kormányzat megpróbálta az egész galíciai zsidóságot egységes igazgatási rendszerbe vonni, a leMBERGI hitközségi statútum min-tájára. A kezdeményezés mögött ott volt a Magyarországon kialakult hely-zettől való félelem, vagyis meg akarták akadályozni a zsidóság felekezeti szétszakadását. A *Machsike Hadas* hevesen tiltakozott ez ellen, szembe ke-rültek még az osztrák kormányzattal is. Az események odáig fajultak, hogy rendőrségi vizsgálat indult Sofer ellen, de ő még az ügy lezárta előtt meghalt. Halála jelentősen visszavetette a párt aktivitását. Továbbra is tiltakoztak min-denféle oktatási modernizáció ellen, és megakadályozták, hogy világi tan-tárgyak bekerülhessenek a héderek és jesivák falai közé. Ugyanakkor meg-maradt lojalitásuk a lengyelek iránt, a választásokon mindig a lengyel jelöltet támogatták a szekuláris zsidókkal szemben.

Az előbb felsorolt pártok még nem folytattak nemzeti politikát, amikor bekerültek a Reichsrathba, általában a galíciai lengyel nemeseket tömörítő Lengyel Klubba ültek be, vagy a kormánypártba.⁸

A galíciai cionista Gersom Bader (1868–1954) szerint a zsidó nemzeti gondolat galíciai megjelenése nem feltétlenül az 1881–1882-es oroszországi pogromokra adott válasz, hiszen a Habsburg Birodalomban ilyen veszély nem

⁸ A bécsi cionista Saul Raphael Landau éles hangnemben bírálta ezeket a pártokat híres *Der Polen Klub und seine Hausjuden* című 1907-ben megjelent vitairatában. Azt vetette a szemükre, hogy a lengyeleknek való behódolás miatt nem tudnak érdemi nemzeti politikát folytatni és a zsidóság érdekeit képviselni.

fenyegette a zsidóságot, ez ellen az osztrák kormányzat keményen fellépett volna. Szerinte ez sokkal inkább egyfajta belső igényként merült fel az itteni zsidóságban, aminek segítségével revitalizálni akarták kultúrájukat.⁹

Az első nemzeti alapon szerveződött mozgalom, a *Mikra Kodes* (Szent Gyülekezet) 1883-ban alakult Lembergben, Joseph Kobak (1828–1913) vezetésével. Céljaik között szerepelt a zsidó identitás erősítése és a zsidóság gazdasági, szociális helyzetének javítása. Szerinte Galíciában önképzőköröket, könyvtárakat, olvasóköroket hoztak létre, ahol a zsidó történelemmel, folklórral foglalkoztak. Inkább egyesületi jellegük volt, elsősorban kulturális tevékenységet folytattak, a palesztinai kivándorlás még hosszú távú terveik között sem szerepelt. Tagsága elsősorban szekularizált, középosztálybeli családokból származó fiatal értelmiségiekből, egyetemistákból verbuválódott, sokan közülük a bécsi egyetemen is megfordultak, de találunk közöttük olyanokat is, akik más korábban említett zsidó mozgalmakból ábrándultak ki.

A *Mikra Kodes* néhány év múlva két részre vált. A Kobak-féle elsősorban kulturális és oktatási tevékenységet folytatók mellett megjelentek a ténylegesen nemzeti politikát felvállalók, így jött létre 1892-ben Lembergben a *Jüdische Nationale Partei* (Zsidó Nemzeti Párt), amely elsősorban a diaszpórában végzett munkára fókuszált, jiddis nyelvű propagandával toborozta tagságát. Hosszú távú céljaik között szerepelt a zsidóság nemzetként való elismertetése az Osztrák-Magyar Monarchián belül. Az, hogy a zsidó nemzeti otthont Palesztinában kell létrehozni, csak nagyon távoli tervként fogalmazták meg, a galíciai zsidóság nemzeti öntudatra ébresztését sokkal fontosabbnak tartották.

Tovább erősítette a cionisták és a diaszpóra-nacionalisták helyzetet a 19. század utolsó évtizedében felerősödött antiszemitizmus. Galíciában a katolikus egyház és a Lengyel Parasztpárt vezetője, Stanisław Stojałowski jezsuita páter folytatott antiszemita propagandát. A galíciai zsidóság elszegényedése, amely a századfordulóra már-már közmondássá tette a tartományt, szintén tárgította az autonóm zsidó politika lehetőségeit. A korabeli sajtóban, publicisztikákban gyakran visszatérő „galíciai nyomor”, „Európa szegényháza” kifejezések nem zsurnalisztikai túlzások voltak. A gazdasági erőforrásokban szűkölködő, az osztrák kormányzat által gyakorlatilag belső gyarmatként

⁹ Shanes, Joshua: *Diaspora Nationalism and Jewish Identity in Habsburg Galicia*. Cambridge University Press 2012, 47-48. Shanes könyve az eddigi legjobb összefoglaló mű a galíciai zsidó pártokról.

kezelt tartomány valóban borzasztó gazdasági és népességi mutatókkal rendelkezett az első világháború előtti évtizedekben.¹⁰

Ezek után nem meglepő, hogy a 19. század végén megerősödött a cionizmus és a zsidó szocialista mozgalom is Galíciában. A bécsi cionista, Saul Raphael Landau (1870-1943) a galíciai olajmezőkön dolgozó zsidó munkások helyzetét tanulmányozva írta meg 1898-ben *Unter jüdischen Proletariern: Reiseschilderungen aus Ostgalizien und Russland* című könyvét, amely döbbenetes képet festett a drohobyczi és a boryslawi olajmunkások életéről. Az 1870-es évek végén találtak Galíciában olajat, ami az Osztrák-Magyar Monarchiát az akkori világ negyedik legnagyobb kőolaj kitermelőjévé tette. Az olajkutaknál elsősorban zsidó és ukrán munkások dolgoztak, mindenféle védőfelszerelés, betegség- és balesetbiztosítás nélkül, s a gyakori tüzekben és más balesetekben sokan veszítették életüket vagy szenvedtek súlyos sérüléseket. Landau, aki útját toborzókörútnak is szánta, több száz embert tudott a cionizmus ügye mellé állítani.

Az első zsidó munkások által kezdeményezett sztrájk 1892-ben Kolomeában egy tált¹¹-készítő műhelyben zajlott. 1892 júliusában létrejött a viszonylag rövid életű *Zsidó Munkáspárt*, amelynek saját lapja is volt, a jiddis nyelvű *Di arbeter shtimme*. A párt megszűnése után is számos munkásegylet és szervezet működött szerte Galíciában, például a *Yad Hazaka* Lembergben, a *Briderkheit* Krakkóban és Przemyślben, és a *Di Varhey*t Kolomeában.

A zsidó szocialista mozgalom számára a legfőbb dilemmát a szociáldemokrácián belül elfoglalt pozíciója jelentette. Ebben az időszakban ugyanis az 1897-ban megalakult Galíciai Lengyel Szociáldemokrata Párt részeként tevékenykedtek. A zsidó aktivisták egy része nem akart önálló nemzeti politikát folytatni, hiszen azt gondolták, hogy a munkásmozgalmon belül eltűnnek a nemzetiségi különbségek és egy szociáldemokrata pártnak csak osztály alapon lehet politizálnia. Mások viszont törekedtek egy autonóm zsidó szociáldemokrata párt megalakítására. Pozíciójukat erősítette, hogy a 19. század utolsó éveiben sorra alakultak az Osztrák-Magyar Monarchiában a nemzeti alapon szerveződött – cseh, lengyel, magyar, olasz, ukrán – szociáldemokrata pártok. Ugyanakkor az osztrák szociáldemokrata vezetők, mint Otto Bauer

¹⁰ 1900-ban Galícia összlakossága 7,315.939 fő volt, ebből a zsidóság lélekszáma 811.371 főt tett ki, 1910-ben már a 8.025.679 fős lakosságból 871.895 fő zsidó, mindkét időpontban ez a teljes népesség 11%-át jelentette.

¹¹ Imaköpeny.

és Viktor Adler nem tekintették a zsidóságot önálló népcsoportnak, ezt Bauer ki is fejtette a *Nemzetiségi kérdés és szociáldemokrácia* (1904) című művében. Végül 1905. május 1-jén – a Galíciai Lengyel Szociáldemokrata Pártból való kilépéssel – megalakult a *Zsidó Szociáldemokrata Párt* (*Żydowska Partja Socjal-Demokratyczna*), amelynek politikájára erősen hatott az 1897-ben Vlnában alakult oroszországi zsidó szocialista párt, a Bund¹². A párt számos munkás önképzőkört, könyvtárat működtetett, jiddis nyelvű oktatási intézményeket és színházat tartott fenn.

Az általános választójog bevezetése utáni 1907-es választáson, amelyen több mint húsz jelölt indult valamelyik zsidó párt színeiben, négy cionista bekerült a Reichsrathba, ahol megalakították a korabeli parlamenti viszonyok között addig példátlan Zsidó Klubot. Győzelmükhöz jelentős mértékben hozzájárult az ukrán pártok támogatása, akik már a századforduló óta azért küzdöttek, hogy választási rendszer a zsidóságot is tekintse önálló etnikumnak, ezzel is csökkentve a lengyelek fölényét. A következő, 1911-es választásokon a zsidó nacionalistáknak már nem sikerült ilyen jó eredményt elérni, mert az ukránokkal való szövetség felbomlott és számos csalás is történt a szavazóköri körökben. Így mindössze egy cionista került be a parlamentbe.

Az első világháború alatt Galícia hadszínterré vált, a lakosság – közöttük a zsidóság is – menekülni kényszerült otthonából a kozákok zaklatása, fosztogatása elől. A háborús években Bécsben és Budapesten is jelentős szociális problémává nőtt a galíciai zsidó menekültek ellátása, és jelenlétük hozzájárult a felerősödött antiszemitizmushoz. A háború vége sem hozta el a békét a tartománynak, hiszen a két már korábban is vetélkedő nemzet, a lengyel és az ukrán között 1918 novemberében háború tört ki. Ekkor Lembergben egy több száz halálos áldozattal járó pogrom történt, amely mintegy szimbolizálta, hogy véget ért a Habsburgok által garantált jogbiztonság korszaka.

1923-ra váltak véglegessé az újjászületett Lengyelország határai, amelynek része lett az egykori osztrák tartomány is. A galíciai zsidóság (amellyel együtt a lengyel zsidóság 3,2 millió főt tett ki) is hozzájárult ahhoz a szépirodalomtól a tudományos életen és a képzőművészeten át egészen a jiddis filmművészetig terjedő, páratlanul gazdag szekuláris zsidó kultúrához, amely a két világháború közötti Lengyelországban virágzott.

¹² Teljes nevén *Der Algemeyner Yidisher Arbeter Bund in Lite, Poyln, un Rusland* - Litvánia, Lengyelország és Oroszország Általános Zsidó Munkásszövetsége.